

3. Έθνος – Λαός - Κράτος

Έθνος ονομάζουμε ένα σύνολο ανθρώπων οι οποίοι μοιράζονται μεταξύ τους κοινά γνωρίσματα που τους διακρίνουν ως σύνολο από άλλα εθνικά σύνολα.

Συνήθως τέτοια κοινά γνωρίσματα θεωρούνται η γλώσσα, η θρησκεία, οι κοινές παραδόσεις κ.λπ.

Αυτός ο ορισμός όμως δεν είναι πάντοτε τόσο προφανής όσο φαίνεται.

Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, οι Μουσουλμάνοι της Θράκης ή οι εναπομείναντες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης ανήκουν στο ελληνικό έθνος; Επίσης, οι Ελβετοί, παρότι έχουν τρεις διαφορετικές γλώσσες, αποτελούν ενιαίο έθνος; Οι λαοί της Λατινικής Αμερικής από την άλλη, αν και μοιράζονται την ίδια γλώσσα και θρησκεία, αποτελούν, όπως οι ίδιοι υποστηρίζουν και αισθάνονται, διαφορετικά έθνη;

Το χαρακτηριστικό στοιχείο αυτού του ορισμού του έθνους είναι ότι παρουσιάζει τα εθνικά γνωρίσματα με τρόπο που προβάλλεται η αντικειμενική διαπίστωσή τους ακόμη και από κάποιον τρίτο, που συνήθως είναι μια κρατική εξουσία, προκειμένου να επιβάλει στην πράξη τους αντικειμενικούς εθνικούς προσδιορισμούς στους πληθυσμούς που ελέγχει. Η ακραία αντικειμενική περί έθνους θεωρία (ρομαντικής και γερμανικής καταγωγής) κατέληξε ιστορικά στον υπερεθνικισμό, τον ρατσισμό και τον φασισμό. Το έθνος διαχωρίζεται έτσι από τον λαό και γίνεται αντιληπτό ως μια πολιτιστική έννοια, η οποία μπορεί να προσδιοριστεί αποκλειστικά με τρόπο αντικειμενικό, δηλαδή ανεξάρτητα από τις θελήσεις των ανθρώπων που το απαρτίζουν.

Τι απουσιάζει, λοιπόν, σ' αυτήν τη θεώρηση; Το υποκειμενικό στοιχείο, το στοιχείο του αυτοπροσδιορισμού. Τι είδους εθνική ταυτότητα επιθυμούν οι άνθρωποι να έχουν, πέρα από τα αντικειμενικά τους χαρακτηριστικά (κληρονομικά ή πολιτιστικά); Επιθυμούν να είναι Έλληνες, Ελβετοί ή Αργεντινοί; Το έθνος, έτσι, γίνεται αντιληπτό, όπως έλεγε ο Ρενάν, ως «καθημερινό δημοψήφισμα». Αυτή η υποκειμενική αντίληψη για το έθνος προέρχεται από τον Διαφωτισμό, διαδόθηκε με τη Γαλλική Επανάσταση και ταυτίζει τον λαό με το έθνος -τη συναντάμε και στα ελληνικά συντάγματα μέχρι το 1952- πριν η ρομαντική ιδέα διαχωρίσει τους δύο όρους. Έτσι, το έθνος ορίζεται όχι ως πολιτιστική αλλά ως πολιτική έννοια σε συνάρτηση με τη δημοκρατία και την ιδιότητα του πολίτη, ταυτόσημη με την έννοια του λαού, όπως ειπώθηκε. Με αυτό τον τρόπο κατανοούν τον όρο, για παράδειγμα, οι πολίτες των ΗΠΑ.

Λαός είναι το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε μια χώρα και έχουν την ιθαγένεια (ή υπηκοότητα, ή ιδιότητα του πολίτη) του κράτους αυτού.

Η **ιθαγένεια** είναι η πολιτική και νομική σχέση που έχει ένας πολίτης με ένα συγκεκριμένο κράτος από την οποία προκύπτουν και για τα δύο μέρη συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Η ιθαγένεια συχνά καλείται και **υπηκοότητα**. Πρόκειται για απολύτως συνώνυμες λέξεις, απλώς, ιστορικά η υπηκοότητα έχει συνδεθεί με τις απόλυτες μοναρχίες, όταν ο λαός όφειλε υπακοή στον «ελέω Θεού» μονάρχη. Για αυτό τον λόγο δεν είναι ίσως ορθό να χρησιμοποιείται σήμερα στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού καθεστώτος.

Τις τελευταίες δεκαετίες χρησιμοποιείται επίσης, ιδίως από τους πολιτικούς επιστήμονες, η λέξη **citizenship**, που αποδίδεται στα ελληνικά ως **πολιτειότητα**, ή **ιδιότητα του πολίτη** και αναφέρεται και αυτή στη σχέση πολίτη - κράτους, δηλαδή στην ιθαγένεια, φωτίζοντάς την περισσότερο από τη σκοπιά του πολίτη ως ενεργού πολιτικού υποκειμένου.

Το **κράτος** μπορεί να γίνει κατανοητό με δύο τρόπους:

α) Ως οργανωμένη πολιτική οντότητα που κατέχει καθορισμένη γεωγραφική περιοχή και αντιπροσωπεύει έναν πληθυσμό. Αυτός είναι ο νομικός-γεωγραφικός ορισμός του κράτους (π.χ. ο ΟΗΕ αποτελείται από 194 κράτη) και είναι ο πιο συνηθισμένος και χρήσιμος στην καθημερινή επικοινωνία.

β) Ως μηχανισμός εξουσίας που ασκείται σε μια κοινωνία, «το εξουσιαστικό φαινόμενο στη θεσμική του διάσταση», όπως έλεγε ο Δημήτρης Τσάτσος (ορισμός της πολιτικής επιστήμης). Με αυτήν την έννοια χρησιμοποιούμε, π.χ., τον όρο στη φράση *δεν υπάρχει κράτος*, όταν θέλουμε να πούμε ότι η κρατική εξουσία είναι ανίσχυρη και δεν μπορεί να επιβάλει την ισχύ της.

Επίσης αξίζει εδώ να διακρίνουμε την **εξουσία** (authority), που είναι η νόμιμη και νομιμοποιημένη, δηλαδή αποδεκτή δυνατότητα που έχει κάποια αρχή να επιβάλλει τη θέλησή της παρά τις αντιρρήσεις, από την απλή δύναμη (power), η οποία είναι διάχυτη στο κοινωνικό σώμα, άρα είναι άμορφη. Εξουσία, που δεν πρέπει να καταχράται, έχει ένας αστυνομικός, ενώ δύναμη να επιβάλει τη θέλησή του έχει ένας ένοπλος ληστής.